

A Big Tech vállalatok piactorzító hatásai – A platformgazdaság és a WTO szabályozási kihívásai

Czékmán Luca Kata

DOI: 10.14267/VILPOL2026.03.11

Absztrakt

A tanulmány célja, hogy bemutassa, a digitális gazdaságban domináns technológiai óriások milyen stratégiának köszönhetően kerültek olyan kapuőri pozícióba, amelynek révén jelentős mértékben befolyásolják a piaci hozzáférést, a versenyfeltételeket és a globális értékláncok szerkezetét. A tanulmány azt vizsgálja, hogy a WTO jelenlegi szabályrendszere, különösen a Szolgáltatások Kereskedelméről szóló Általános Egyezmény, mennyiben képesek ezen kihívások kezelésére. Az elemzés rámutat arra, hogy a WTO normái az állami intézkedésekre és hagyományos kereskedelmi formákra épülnek, így csak korlátozottan alkalmasak megragadni a platformgazdaság hibrid jellegét, az algoritmikus torzításokat, az adatáramlások szabályozási kérdéseit és a digitális monopóliumok sajátosságait. A tanulmány rámutat, hogy a digitális kereskedelem szabályozását tovább nehezítik a tagállamok közötti eltérő szabályozási modellek és érdekek, valamint a vitarendezési mechanizmusok átláthatósági és végrehajtási korlátai. A dolgozat emellett érvel, hogy a WTO relevanciájának megőrzése érdekében a meglévő szabályok reformjaira, valamint új intézményi és átláthatósági mechanizmusok kialakítására van szükség, amelyek képesek követni és kezelni a digitális platformgazdaság strukturális torzulásait.

Bevezetés

A digitális gazdaságban domináns technológiai vállalatok olyan meghatározó szereplőkké váltak, amelyek egyszerre alakítják a piaci verseny feltételeit, a felhasználók figyelmét és a globális értékláncok szerkezetét. A méretgazdaságosság, a hálózati hatások, az adatvagyon koncentrációja és a platformizáció együttesen olyan „győztes mindent visz” dinamika kialakulásához vezettek, amely néhány nagy piaci szereplő kezében összpontosítja a gazdasági és információs erőforrásokat. Ezek a vállalatok tehát egyszerre piacterek, szabályalkotók és versenytársak, így kapuőri pozíciójuk túlmutat a hagyományos monopólium-felfogáson, és a digitális infrastruktúrához való hozzáférés strukturális feltételeit is meghatározza. Ezek a vállalatok olyan gazdasági erőre tettek szert, mellyel nemcsak a gazdaság alakulására, hanem akár fontos társadalmi diszkurzusra is hatottak.

A dolgozatom célja annak bemutatása, hogy a Big Tech kapuőri szerepe miként torzítja a gazdaság működését, valamint a Világkereskedelmi Szervezet jelenlegi szabályrendszere – különös tekintettel a Szolgáltatások Kereskedelméről szóló Általános Egyezményre – mennyiben képes kezelni ezeket a kihívásokat, illetve milyen irányú reformokra lenne szükség a digitális korszak sajátosságaihoz igazodó, hatékonyabb, multilaterális keretrendszerben.

Technológiai óriások, a digitális gazdaság egyeduralkodói

A Big Tech kifejezés azokra a nagyméretű, globálisan működő technológiai vállalatokra utal, amelyek üzleti modellje, mérete és digitális infrastruktúrája meghatározó befolyást gyakorol a világgazdaságra és a társadalomra is. [1]

Ide tartoznak elsősorban a legnagyobb amerikai multinacionális vállalatok, jellemzően az Apple, Amazon, Microsoft, Alphabet/Google és Meta (korábban Facebook), de a fogalom tágabban más, domináns technológiai szereplőket is jelölhet, mint például az Uber vagy a Netflix. A szakirodalomban több elnevezés is használatos ezekre a cégekre, mint a The Four, FAANG vagy GAFAM, ám ezek részben követik az egyes vállalatok névváltozásait, részben pedig nem fedik le teljesen a hasonlóan befolyásos vállalatok körét. Emiatt a Big Tech megnevezés egy rugalmasabb és következetesebb kategóriaként szolgál, amely lehetővé teszi a digitális gazdaságban egyedülálló súllyal bíró vállalatok vizsgálatát. [2]

Ezek a vállalatok nemcsak hatalmas méretűek, hanem gazdasági befolyásuk is jelentős. Ennek bizonyítására megemlítenék néhány szemléletes példát. Az Android és az iOS adja a mobil operációs rendszerek 98%-át. A Google szolgáltatja az internetes keresések 90%-át. A Facebook pedig 80%-át teszi ki a közösségi hálózati szolgáltatók területén. [3]

Jelentőségüket szemlélteti, hogy amikor a vállalati megfigyelés, monopólium és piaci hatalom kérdését vizsgáljuk, a Big Tech vállalatok is górcső alá kerülnek, ezáltal a politikai diskurzusban is meghatározó szereplővé váltak. [4]

A hatalom forrása

Ezek a globális technológiai vállalatok képesek lettek monopol helyzet kiépítésére a digitális kapitalizmusban. A továbbiakban azt ismertetem, hogy milyen tényezők járultak ehhez hozzá.

A Big Tech hatalmát három alapvető jellegzetesség teremti meg, ezek a méretarány, skálázhatóság, valamint a platformizáció. A méretarány azt fejezi ki, hogy minél több felhasználó vesz részt egy platformon, annál hasznosabbá válik mindenki számára, ezt nevezzük hálózati hatásnak. A hálózati hatások a digitális gazdaság egyik kulcsfontosságú jelenségének számítanak, mely szerint minél több felhasználó csatlakozik egy platformhoz, annál értékesebbé válik a platform maga, ezáltal újabb felhasználókat vonz. Ez nemcsak a végfelhasználók, hanem a kereskedők számára is előnyt jelent, akik számára a nagy felhasználói bázissal rendelkező platformok használata hatékonyabb. A hálózati hatások mellett a digitális piacokra az extrém mértékű méretgazdaságosság és az adatok központi szerepe is jellemző. A platformok gigantikus adatál-

lománya versenyelőnyt biztosít az innovatív szolgáltatások fejlesztésében, és olyan információs aszimmetriát hoz létre, amely jelentős belépési korlátot jelent az új szereplők számára. Ez a dinamika gyakran lock-in hatással jár, vagyis a felhasználók egyre inkább bezáródnak a platform ökoszisztémájába, mivel annak elhagyása jelentős költségekkel járna. [5]

Az eddig felsoroltak hozzájárulnak a „győztes mindent visz” logika kialakulásához, amelynek értelmében néhány nagy szereplő összegyűjti az adatokat, elemezni tudja őket, és ezáltal még nagyobb versenyelőnyre tehet szert és képessé válhat monopólium kialakítására. A hozzáférés az adatokhoz így belépési korláttá válik, megnehezítve, hogy új vállalatok lépjenek be a piacra. Ez a folyamat akkor következik be, amikor a hálózati hatásokat nem ellensúlyozzák olyan tényezők, mint a szolgáltatások sokfélesége, a felhasználók váltási képessége vagy a multi-homing lehetősége. Bár utóbbiak csökkenthetik a platformok közötti váltás költségeit, a gyakorlatban a váltás sok esetben adatvesztéssel vagy más költségekkel jár, ami tovább erősíti az inkumbens platformok helyzetét. Ez a koncentráció és dominancia pénzügyi következményekkel is jár. A befektetők nagy jövőbeli hasznot várnak ezektől a vállalatoktól, ezért a Big Tech olcsón juthat tőkéhez, míg a kisebb versenytársak sokkal drágábban finanszírozhatják működésüket. A Big Tech tehát nem pusztán a piaci pozíciójából származó előnyt élvezi, hanem a befektetői várakozásokból fakadó pénzügyi tőkeáttételt is. A másik kulcsfontosságú dimenzió a platformizáció, vagyis az a folyamat, amelyben a Big Tech cégek nem csupán szolgáltatásokat nyújtanak, hanem komplex digitális infrastruktúrákat építenek ki. Ide tartoznak a platformokhoz kapcsolódó technológiai elemek, szerződéses feltételek, valamint a felhasználók, hirdető, fejlesztők és versenytársak feletti szabályozó és irányító hatalom. A platformok határai így folyamatosan bővülnek, és a Big Tech beépül számos társadalmi és gazdasági folyamatba. Ezért a platformizáció nem csupán méret kérdése, hanem a függőségi viszonyok újraszerveződése is. [6] [7]

Kapuőrök és platformgazdaság

Az említett szerkezeti sajátosságok következményeként jön létre a kapuőrök jelensége. A kapuőr fogalma nem azonosítható egyértelműen a Big Tech vállalatokkal, azonban a szabályozások általában ezeket a technológiai óriásokat érintik. A kapuőr olyan digitális platformvállalatot jelöl, amely többoldalú piacok közvetítőjeként stratégiai ellenőrzést gyakorol a különböző felhasználói csoportok, például fogyasztók és kereskedők közötti kapcsolódási pontok felett. A hálózati hatásokból fakadóan, ha egy platform a felhasználók egyik oldalán jelentős számú résztvevőt vonz, akkor a másik oldalon elhelyezkedő szereplők számára gyakorlatilag elkerülhetlenné válik a platform infrastruktúrájának használata. Ez a függőségi viszony az ilyen vállalatokat kötelező belépési ponttá teszi a digitális piacokhoz való hozzáférésben. Az Európai Unió a Digitális Piaci Törvény keretében formalizálta a kapuőrök meghatározását. A jogszabály szerint kapuőrnek minősül minden olyan platform, amely többek között keresőmotorok, közösségi hálózatok, online hirdetési rendszerek vagy piacterek területén működik, és legalább három tagállamban teljesíti a releváns küszöbértékeket. Ez alapján a kapuőrök közé azok a platformok tartoznak, amelyek jelentős hatást gyakorolnak a belső piac működésére. Ezt az mutatja,

hogy éves forgalmuk elérje a legalább 6,5 milliárd eurót, vagy piaci kapitalizációjuk meghaladja a 65 milliárd eurót. További feltétel, hogy a vállalat kulcsszerepet töltsön be a végfelhasználókhöz való hozzáférés biztosításában, amelyhez havi szinten legalább 45 millió végfelhasználó és évente legalább 10 000 üzleti felhasználó kapcsolódik. A kapuóri státusz harmadik eleme a tartós és megszilárdult piaci pozíció, amelyet a vállalatnak legalább három egymást követő évben fenn kell tartania. Ezen jellemzők ismeretében kijelenthető, hogy ezek a vállalatok képesek lehetnek arra, hogy korlátozzák a versenyt, diszkriminálhatják a kisebb szereplőket, vagy saját szolgáltatásaikat részesíthetik előnyben. Bár a küszöbök teljesítése automatikusan kapuóri státuszt eredményezne, az Európai Bizottság fenntartja a jogot, hogy kvalitatív értékelés alapján ettől eltérjen, vagyis megvonhatja vagy megadhatja a kapuóristátuszt olyan platformok esetében is, amelyek formálisan nem felelnek meg a feltételeknek. Emellett a kapuőr jogosult a küszöbértékek módosítására a technológiai fejlődéshez igazodva, valamint piaci vizsgálatokat folytathat új kapuőrök azonosítása érdekében. [8]

A kapuőrök tehát egyszerre gazdasági, technológiai és társadalmi értelemben is meghatározó szereplők, akik olyan infrastruktúrát működtetnek, amely nélkül számos vállalkozás nem lenne képes elérni ügyfeleit. Ezzel párhuzamosan a platformokhoz való függésük miatt ki is vannak szolgáltatva a kapuőrök üzleti modelljének, döntéseinek és esetenként tisztességtelen gyakorlataiknak. A digitális piacok koncentrációja és a platformstruktúra sajátosságai indokolják, hogy a szabályozás egyre hangsúlyosabban foglalkozzon a kapuőrök tevékenységével, az általuk gyakorolt hatalom kezelésével és a piaci tisztesség biztosításával.

Ebben a dolgozatban a Digitális Piaci Törvény konkrétabb elemeire nem térek ki, helyette a Világkereskedelmi Szervezet Szolgáltatások kereskedelméről szóló általános egyezmény kontextusában vizsgálom meg a szabályozás lehetséges formáit, valamint azt, hogy a digitális gazdaság innovációi milyen kihívások elé állítják a tagállamokat.

A Világkereskedelmi Szervezet

– Szolgáltatások kereskedelméről szóló általános egyezmény

A technológiai óriások platformjai által nyújtott szolgáltatások nem választhatók el attól a multilaterális kerettől, amelyben a globális szolgáltatáskereskedelem zajlik. A Világkereskedelmi Szervezet (továbbiakban WTO) keretrendszerén belül a Szolgáltatások kereskedelméről szóló általános egyezmény (továbbiakban GATS) jelenti azt az alapidokumentumot, amely meghatározza a szolgáltatások nemzetközi mozgásának szabályait.

A GATS 1995-ben lépett hatályba, vagyis jóval a digitális platformgazdaság megjelenése előtt, ezért nem feltétlenül képes a digitális gazdaságot, ezáltal pedig a digitális platformgazdaságot hatékonyan és átláthatóan szabályozni. [9]

A GATS értelmében a szolgáltatáskereskedelem a szolgáltatásnyújtást a következő formákban értelmezi: amikor egy szolgáltatást az egyik tagállam területéről egy másik tagállam területére nyújtanak; amikor egy szolgáltatást az egyik tagállam területén egy másik tagállam szol-

gálatásfogyasztója vesz igénybe; amikor egy tagállam szolgáltatója kereskedelmi jelenlét útján működik egy másik tagállam területén; illetve amikor egy tagállam szolgáltatója természetes személyek jelenléte révén nyújt szolgáltatást egy másik tagállam területén. [10]

A szolgáltatás fogalma minden ágazat bármely szolgáltatását magában foglalja, kivéve azokat a szolgáltatásokat, amelyeket közhatalom gyakorlása keretében nyújtanak. Ezek alapján az egyik tagállam területéről egy másik tagállam területére nyújtott szolgáltatás a technológiai vállalatok esetén a keresőmotor használata, felhőszolgáltatások, online reklám, közösségi média és a mesterséges-intelligencia alapú tartalomszolgáltatás lehet. Emellett a kereskedelmi jelenlét kapcsán ide értendők a technológiai óriások adózási kérdései, valamint a leányvállalatok elhelyezkedése. [11]

A GATS II. részében olyan általános kötelezettségeket és fegyelmi eljárásokat fogalmaz meg, amelyet minden tagnak be kell tartania, ilyen pl. a legnagyobb kedvezmény elve. [12]

Emellett a VIII. cikkben a monopóliumok és kizárólagos szolgáltatók vonatkozásában minden tagtól elvárja annak biztosítását, hogy területükön egyetlen monopol helyzetben lévő szolgáltató se lépjen fel a II. cikkben és az egyedi kötelezettségvállalásokban foglalt kötelezettségekkel ellentétes módon az érintett piacon a monopol szolgáltatás nyújtása során. [13]

Azonban a IX. cikkben, ami az üzleti gyakorlatról szól, az egyezmény kimondja, hogy a tagok elismerik, hogy a szolgáltatóknak a VIII. cikkben kívül eső üzleti gyakorlata korlátozhatja a versenyt, és ezáltal akadályozhatja a szolgáltatások kereskedelmét. Továbbá elvárja a tagoktól, hogy függetlenül, saját kezdeményezésükre vagy egy másik tag kérésére, kötelesek konzultációt kezdeni a fentebb említett versenykorlátozó gyakorlat felszámolásának céljából. [14]

A GATS III. részében az egyedi kötelezettségvállalásokat részletezi. Az XVI. cikk a piacra jutással kapcsolatos kötelezettségeket részletezi. [15] A XVII. cikk a nemzeti elbánás elvét ismerteti. [16]

A nemzeti elbánás és a legnagyobb kedvezmény elve kapcsán felmerülhet az a kérdés, hogy egy állam egy platformot kitiltásával megsérti-e a legnagyobb kedvezmény elvét. Továbbá akkor is felmerülhet a jogsértés kérdése, ha egy platform bizonyos országok szereplőit hátrányosan rangsorolja.

A GATS közvetlenül az államokra vonatkozik, hiszen a vitarendezés tagállamok között zajlik, vagyis a tilalmak és kötelezettségek címzettje mindig a kormány. A GATS csak közvetlenül képes szabályozni a vállalatok tevékenységét, tehát a GATS által szabott állami szabályok valamilyen mértékben hatással vannak a vállalatokra. Ha egy állam megnyit egy szolgáltatási piacot, akkor be kell engednie külföldi szolgáltatókat, nem diszkriminálhatja őket, illetve nem korlátozhatja számukat vagy tevékenységüket. Valamint a GATS tilt bizonyos típusú korlátozásokat, amelyek vállalatokat érintenek.

A digitális gazdaság, a mesterséges intelligencia, az adatok és algoritmusok által vezérelt üzleti modellek és a digitális gazdasági platformok felemelkedésének korában a nemzetközi kereskedelem szerkezetét és ezen túlmenően a WTO meglévő szabályait újra kellene értelmezni. A jelenlegi WTO megállapodások, mint a GATT, GATS és a TRIPS olyan korban kötöttek, melyben még nem beszélhettünk adatáramlásról, az algoritmikus döntéshozatalról vagy a platformalapú üzleti modellek dominanciájáról. [17]

A WTO árukra, szolgáltatásokra és szellemi tulajdonra vonatkozó rendelkezései részben alkalmazhatóak a jelenlegi kihívásokra, azonban rendszerszintű hiányosságok is fennmaradtak a fentebb már részletezett területeken. Ubaid Ur Rehman „Reinterpreting WTO Rules in the Algorithmic Age: AI, Digital Platforms, and the Future of Trade Law” című tanulmányában részletesen vizsgálja a WTO keretrendszer jövőjét. Ubaid Ur Rehman a WTO jog számára jelentett kihívásokat, a meglévő szabályok lehetséges újraértelmezéseit tárgyalja. [18]

A WTO-jog és a digitális platformok

A WTO szabályozás jelenlegi keretrendszere nem tud megküzdeni a platformgazdaságot domináló technológiai vállalatokkal. A WTO 1995-ös létrehozásakor a jogalkotók elsősorban állami szereplők és hagyományos cégekre mérten dolgozták ki a jogszabályokat, így nem sejtette ekkortájt senki, hogy később olyan szereplők dominálják majd a piacot, akik transznacionális digitális közvetítőknek tekinthetők, és egyszerre működnek piactereként, szabályozóként, versenytársként. Sem a GATS, sem pedig a GATT nem tudja a platformok hibrid szerepét figyelembe venni. A WTO-nak jelenleg nincsenek konkrét eszközei ezeknek a dinamikáknak a kezelésére. Ugyan a versenyjogi és támogatási szabályok bizonyos mértékig kiterjeszthetők a platformok által okozott torzulások kezelésére, ezek a normák eredetileg nem a digitális gazdaság adatvezérelt dominanciájára lettek kialakítva. [19]

A versenyjogi aggályok legalább ilyen súlyosak. A digitális platformok nem csupán árképzési stratégiákkal növelik piaci erejüket, hanem adatmonopóliumokkal, algoritmikus preferenciarendszerekkel és önpreferenciáló gyakorlatokkal. Ilyen például, amikor a platform a saját termékeit előrébb rangsorolja a keresési eredményekben, vagy amikor az eladóktól szedett túlzott jutalékok torzítják a piachoz való hozzáférést. Ezek a gyakorlatok olyan versenytorzulásokat okozhatnak, amelyeket a GATT vagy a GATS eredeti szabályai, melyek középpontjában a közvetlen diszkrimináció és a piacra jutás áll, nem tudnak megfelelően kezelni. [20]

A digitális monopóliumok ugyanakkor nem klasszikus értelemben vett piacuralmi helyzetből fakadnak, hanem gyakran nehezen megragadható előnyökből, például a fogyasztói adatok feletti ellenőrzésből vagy a platform működését meghatározó algoritmusok kizárólagos kontrolljából. Ez tovább nehezíti a meglévő WTO-szabályok szerinti értékelésüket. Mivel a WTO-nak nincs átfogó versenyjogi megállapodása, a digitális piacok feletti ellenőrzés szabályozása nagyrészt a regionális kereskedelmi megállapodásokra hárult. Ennek eredményeként olyan kezdeményezések, mint az Európai Unió jog, valamint a CPTPP és az USMCA digitális rendelkezései töltik be azt a szerepet, amelyet ideális esetben egy többoldalú keretrendszernek kellene ellátnia. [21]

Ahhoz, hogy a WTO fenn tudja tartani relevanciáját a digitális korszakban, a verseny fogalmát ki kell terjesztenie a digitális gazdaság sajátos torzulásaira. Ez magában foglalhatná az adathozzáférés és az algoritmikus irányítás elismerését, mint kereskedelmi torzítási forrásokat, a támogatás fogalmának szélesebb értelmezését, továbbá olyan versenyjogi elvek kidolgozását, amelyek a platformökonómia működési logikájához igazodnak. Ezeknek a reformoknak a hiá-

nyában fennáll a veszélye annak, hogy a digitális monopóliumok a multilaterális felügyeleten kívül erősödnek meg, ami hosszú távon alááshatja a globális kereskedelmi rendszer méltányosságát és hatékonyságát. [22]

A WTO jelenlegi keretrendszerének más kihívásai a digitális gazdaságban

Ugyan az elsődleges részterület, amit a dolgozatomban tárgyalok, a technológiai óriások kapuőr szerepe és ennek hatásai, de úgy gondolom, érdemes lehet kitérni az algoritmusok, adatok szerepére is, mivel az e feletti kontrol is hozzájárul a dominanciájuk kialakulásához.

Az algoritmusok szerepe megkerülhetetlen a nemzetközi kereskedelemben, ugyanis közvetlenül befolyásolják az árképzési stratégiákat, termékajánlásokat, logisztikát. Azzal, hogy a vállalatok valós időben képesek hatalmas mennyiségű adatfeldolgozásra, lehetővé teszi számukra, hogy előrejelzést kapjanak a fogyasztói preferenciákból, optimalizálják az ellátási láncokat és csökkentsék a tranzakciós költségeket, ezáltal növelve a globális versenyképességet. Az algoritmikus árazás alkalmazása kétségtelenül növeli a piaci hatékonyságot, ugyanakkor új típusú kockázatokat is teremt. Az egymással versengő vállalatok algoritmusai emberi koordináció nélkül képesek olyan párhuzamos árstratégiákat kialakítani, amelyek ténylegesen a hallgatólagos összejátszás funkcionális megfelelőjeként működnek, ezáltal aláásva a verseny tisztaságát. Mindemellett az algoritmikus döntéshozatalból eredő diszkrimináció is megjelenik. Ennek értelmében az árazási vagy szolgáltatási feltételeket demográfiai, földrajzi vagy más érzékeny mutatók alapján különböztetik meg, ami torzíthatja a nemzetközi piacokhoz való hozzáférést. Ez a gyakorlat összeegyeztethetetlen a WTO-jogban rögzített diszkriminációtilalom alapelveivel. További problémát jelent az algoritmusok működésének átláthatatlansága, az úgynevezett „fekete doboz” jelenség. Az ilyen rendszerekben meghozott döntések rekonstruálhatóságának hiánya jelentősen megnehezíti az elszámoltathatóságot, különösen akkor, amikor kereskedelmi viták során kell megállapítani, hogy egy állami vagy vállalati intézkedés megfelel-e a nemzetközi normáknak.

Szabályozási szempontból a WTO jelenlegi keretrendszere nem bizonyul alkalmasnak az algoritmikus működésből fakadó torzítások kezelésére. A hagyományos szabályok ugyanis jól azonosítható, ember által meghozott intézkedéseket feltételeznek, miközben az algoritmusok viselkedése sokszor komplex, decentralizált és teljes mértékben automatizált folyamatok eredménye. A kereskedelmi szabályok újraértelmezése és korszerűsítése ezért elengedhetetlen annak érdekében, hogy az algoritmikus kereskedelem hatékonysági előnyei ne veszélyeztessék a méltányosságot, az átláthatóságot és a globális kereskedelmi normák érvényesülését. [23]

A digitális gazdaság legértékesebb nyersanyagaként értelmezhetjük az adatokat. Az adatáramlások alapját képezik olyan kritikus szektorokban, mint az e-kereskedelem, pénzügyi szolgáltatások, felhőalapú számítástechnika és mesterséges intelligencia fejlesztés, így elengedhetetlenek a globális értékláncok számára. A WTO jelenlegi szabályrendszere nem biztosít átfogó keretet az adatmozgással és az adatirányítás szabályozásával kapcsolatos konfliktusok kezelésére. Bár a GATS szolgáltatási rendelkezései, illetve a TRIPS szellemi tulajdonra vonatkozó előírásai

bizonyos adatterületekre alkalmazhatók, egyik sem foglalkozik közvetlenül a határokon átnyúló adatáramlás vagy az adatkezelés szabályozási dimenzióival. A multilaterálisan kötelező normák hiánya jelentős szabályozási széttagolódást eredményez. Ennek következtében a regionális és plurilaterális megállapodások, mint az USMCA vagy a DEPA egymástól eltérő követelményeket állapítanak meg a szabad adatáramlásra, valamint az adattárolási és lokalizációs előírásokra vonatkozóan. Koherens WTO-szintű megközelítés hiányában az adatrányítás rendszere egyre inkább töredezett formában fejlődhet tovább, ami aláássa a globális kereskedelem kiszámíthatóságát, átláthatóságát és igazságosságát. A WTO létező szabályainak újraértelmezése kettős követelményt támaszt. Egyrészt védeni kell a tagállamok szabályozási autonómiáját, másrészt biztosítani kell, hogy az adatkorlátozások ne szolgáljanak burkolt protekcionista célokat, vagyis formálisan legitim célokra hivatkozva, mint például adatbiztonság vagy szuverenitás védelem, de facto külföldi szolgáltatók piaci hozzáférést korlátozzák. Ezzel ugyan megvalósul a hazai szereplők védelme, de a piaci verseny korlátozása is. [24]

A GATT szabályait a kézzelfogható, mérhető és fizikailag szállítható árukra hozták létre. A vámtarifa-kötöttségek, a legnagyobb kedvezményes elbánás és a nemzeti elbánás mind abból indulnak ki, hogy a kereskedelmi áruforgalom egyértelműen osztályozható, adóztatható és szabályozható materiális értelemben. Ez alól kivételt jelentenek az olyan digitális termékek, mint az e-könyvek, letölthető szoftverek, zenestreaming-szolgáltatások vagy 3D-nyomtatásra alkalmas dizájnállományok, melyek nem illeszkednek a hagyományos vámszabályozási kategóriákba. A jogi bizonytalanság központi kérdése az, hogy a digitális termékeket a GATT értelmében „árúknak”, vagy a GATS alapján „szolgáltatásoknak” kell-e tekinteni. Ha áruként tekintenek rá, abban az esetben a digitális termékek vámkorlátozások és határintézkedések alá kerülnének. Ha szolgáltatásként kezelnék, akkor pedig a GATS szerint a piachozzáférési és nemzeti kezelési kötelezettségek alá kerülnének. A WTO tagjai eddig elkerülték a digitális termékek egyértelmű besorolását, ami bizonytalanná teszi, hogy alkalmazhatnak-e vámokat, helyette az elektronikus átvitelrel forgalmazott termékekre vonatkozó vámmoratóriumot alkalmazzák. Ez a moratórium ugyan fenntartotta a vámentes digitális kereskedelmet, ám egyúttal elodázta az alapvető jogi kérdés rendezését. A WTO vitarendezési testülete mindmáig nem tisztázta, hogy a GATT kötelezettségei kiterjednek-e a megfoghatatlan digitális termékekre. Egy célorientált újraértelmezés, amely a digitális és fizikai termékek funkcionális ekvivalenciájára helyezné a hangsúlyt, megoldást kínálhatna. Az ilyen megközelítés biztosítaná, hogy az alapvető kereskedelmi elvek a termék formátumától függetlenül érvényesüljenek. A GATT rendelkezéseinek újraértelmezése kiterjeszthetné a diszkriminációmentes legnagyobb kedvezményes elvét és a nemzeti bánásmód elvét a digitális árukra. [25]

A GATS tárgyalásai idején a határokon átnyúló szolgáltatás-kereskedelem túlnyomórészt emberi tevékenységekhez kapcsolódott, mint a pénzügyi tanácsadás, a távközlési szolgáltatások vagy a szakmai konzultáció. Ennek megfelelően a szolgáltatásnyújtás négy „ellátási módjára” épül, amelyek megkülönböztetik a határokon átnyúló szolgáltatásnyújtást, a külföldi fogyasztást, a kereskedelmi jelenlétet, valamint a természetes személyek jelenlétével végzett szolgáltatásokat. A probléma a digitális szolgáltatásokkal, hogy gyakran a mesterséges intelligencia-alapú

és algoritmikus szolgáltatások egyre inkább kiváltják az emberi együttműködést, ezzel elmosódnak az ellátási módok közötti határok. Ezek a szolgáltatások két ponton ássák alá a GATS eredeti feltevéseit. Először, elhalványulnak a szolgáltatási módok közötti különbségek. Például egy mesterséges intelligencia-alapú pénzügyi szolgáltatás egyszerre működhet határokon átnyúló digitális szolgáltatásként, igénybe vehető lehet külföldi fogyasztás útján, és egyúttal függhet a szolgáltató országban működtetett szerverinfrastruktúrától, amely kereskedelmi jelenlétnek tekinthető. Másodsor, mivel a szolgáltatásnyújtás emberi közreműködés nélkül is megvalósulhat, kérdésessé válik, hogy a GATS vállalásai automatikusan alkalmazhatók-e mesterséges intelligencia-alapú megfelelőkre. A megállapodás eredetileg olyan helyzetekre készült, ahol a szolgáltató ténylegesen jelen van fizikailag vagy jogi értelemben, így nem kezeli egyértelműen az algoritmusok által nyújtott szolgáltatásokat.

Szabályozási szempontból az algoritmikus szolgáltatások további kihívásokat is hordoznak. Az algoritmikus döntéshozatal gyakran átláthatatlan, ami megnehezíti a piachozzáférési és nemzeti elbánási kötelezettségek érvényesítését. Emellett az olyan új problémák, mint az algoritmikus torzítás, az adatvédelem kérdései vagy a kiberbiztonsági kockázatok, ma már meghatározzák a digitális szolgáltatások piacra jutását, miközben nem tartoznak a GATS kifejezett szabályozási körébe. A jelenlegi helyzet kezelése funkcionális értelmezést igényelne, amely nem azt vizsgálja, hogyan nyújtanak egy szolgáltatást (ember vagy algoritmus, fizikai jelenlét vagy felhőinfrastruktúra révén), hanem azt, hogy a szolgáltatás gazdasági értelemben milyen funkciót tölt be. Így biztosítható lenne, hogy a piachozzáférési és nemzeti elbánási szabályok a mesterséges intelligencia-alapú szolgáltatásokra is kiterjedjenek, amennyiben azok gazdasági hatásai megfelelnek a hagyományos szolgáltatásokénak. A felhőalapú számítástechnika és a mesterséges intelligencia vezérelt pénzügyi szolgáltatások példája is mutatja, hogy a hagyományos négy ellátási mód már nem írja le pontosan a digitális szolgáltatások működését. Egy célzott, funkcionális újraértelmezés ugyanakkor lehetővé tenné, hogy a GATS szabályai a legnagyobb kedvezmény elvét és a nemzeti elbánást a modern, mesterséges intelligencia alapú szolgáltatásokra is kiterjesszék. [26]

A TRIPS az emberi innováció védelmére készült, szerzők, feltalálók és alkotók számára biztosítva jogokat. Ezek szerzői jogot, szabadalmakat és ipari terveket védenének. A szabályozás vonatkozó rendelkezései feltételezik, hogy a szellemi tulajdon emberi leleményességből ered, és a kreativitás ösztönzésére védik. A mesterséges intelligencia megjelenése azonban megváltoztatta a kérdést. A mesterséges intelligencia most már képes zenét, irodalmat, vizuális művészetet és akár új találmányokat generálni, ami felveti a kérdést, hogy az emberi beavatkozás nélkül létrehozott kimenetek beletartoznak-e a TRIPS védelmi területeibe. Ennek a kérdésnek a középpontjában a szerzőség és feltalálóság definíciója áll. A TRIPS nem követeli meg kifejezetten, hogy a szerzők emberek legyenek, de a nyelvezet emberi cselekvést feltételez. A mesterséges intelligencia által generált művekre való szerzői jogi vagy szabadalmi védelem kiterjesztése veszélyezteti azt az ösztönző struktúrát, amelyre a szellemi tulajdonjog épül, mivel a gépek nem igényelnek gazdasági jutalmakat. Ezzel szemben a védelem megtagadása alááshatja a mesterséges intelligencia alapú innováció kereskedelmi értékét, és elbátoríthatja a kreatív technológiákba való befektetéseket. A WTO tagállamok ebben a kérdésben eltérő véleményen vannak. A TRIPS korszerűsítése szempontjából kulcsfontosságú annak tisztázása, hogy az MI által gene-

rált tartalmak mikor és milyen feltételek mellett részesülhetnek szellemi tulajdonjogi védelemben. Egy célzott újraértelmezés lehetővé tenné, hogy az algoritmikus kimeneteket akkor tekintsek védelemre jogosultnak, ha az alkotási folyamatban lényeges emberi hozzájárulás mutatható ki, mint például a rendszer tervezésében, betanításában vagy folyamatos felügyeletében. Alternatív megoldásként a tagállamok külön, kifejezetten az algoritmikus tartalmakra szabott új szellemi tulajdonjogi keretrendszerek kialakítását is megfontolhatják. Ezeknek egyensúlyt kellene teremteniük az innováció ösztönzése és a túlzott, versenyellenes vagy a kreatív újrafelhasználást indokolatlanul korlátozó védelem elkerülése között. [27]

Az állam és a digitális gazdaság a WTO vonatkozásában

A WTO szabályai hagyományosan olyan piacokra készültek, ahol az állami beavatkozás főként mezőgazdasági támogatások, ipari szubvenciók vagy közvetlen pénzügyi transferek formájában jelent meg. A digitális gazdaságban azonban az értékkeremtés egyre inkább adatgyűjtésen, hálózati hatásokon és platformalapú dominancián alapul, nem pedig hagyományos termelési folyamatokon. A digitális szektorhoz kapcsolódó állami támogatások, mint például a preferenciális hozzáférés állami adathalmazokhoz, az államilag finanszírozott kutatás, a mesterséges intelligencia-fejlesztések támogatása vagy a technológiai óriások számára biztosított adókedvezmények gyakran ugyanúgy torzíthatják a kereskedelmet, mint a közvetlen pénzügyi támogatások. Ennek ellenére sokszor kívül esnek a Támogatásokról és ellensúlyozó intézkedésekről szóló megállapodás szűk, hagyományos „támogatás” definícióján. Ennek következtében egyes tagállamok jelentős, digitális ipart célzó állami támogatási programokat valósíthatnak meg anélkül, hogy ezeket a multilaterális rendszerben hatékonyan meg lehetne kérdőjelezni.[28]

Miért nem tud a WTO egy többoldalú keretrendszert biztosítani?

A WTO szabályainak a digitális gazdasághoz való alkalmazkodását nagyban nehezíti az eltérő tagállami érdekek, ahogy azt már fent is megemlítettem. A probléma forrása, hogy a digitális kereskedelem érzékeny területeket érint, ilyen például a nemzetbiztonság, a magánélet és az iparpolitika. A fejlett gazdaságok számára az adatok szabad áramlása és a digitális szolgáltatások minimális korlátozása lenne az ideális. Ezzel szemben a sok fejlődő és feltörekvő gazdaság a digitális szuverenitás mellett áll, azzal érvelve, hogy a korlátlan adatáramlás aláássa a hazai innovációt és feltárja a nemzetbiztonsági sebezhetőséget. Az ellentéteket tovább mélyítik a különböző szabályozási filozófiák. Például az Európai Unió hangsúlyozza a magánélet szigorú védelmét és a fogyasztók érdekeinek hatékony érvényesítését, az Egyesült Államok piacorientáltabb megközelítést hirdet, eközben Kína egy államközpontú digitális modellt fejlesztett ki, amely az adatfolyamok irányítását és a stratégiai mesterséges intelligencia befektetéseket helyezi előtérbe. Ezek hatására a tárgyalási környezet nagyon megosztott, melynek eredményeként a regionális és kétoldalú megállapodások kerülnek előtérbe a digitális kereskedelem szabályozása kapcsán. [29]

A tagállamok közötti megosztottság mellett akadályt jelent a végrehajtás és az átláthatóság. A hagyományos WTO vitákkal ellentétben a digitális gazdasággal kapcsolatos viták esetében az átláthatatlanság és a rohamosan fejlődő technológia a jellemző, melyeket nehéz észlelni, figyelni és értékelni a meglévő WTO struktúrákon belül. Például a mesterséges intelligencia által vezérelt rendszerek esetén hatalmas kihívás a panaszos számára a diszkriminatív bánásmód vagy a piac torzítás bizonyítása, különösen mivel olyan módon működnek ezek a technológiák, amelyek magyarázatát még a fejlesztők sem tudják olykor megadni. A WTO jelenlegi átláthatósági kötelezettségei, mint például a támogatásokra vagy más kereskedelempolitikai intézkedésekre vonatkozó értesítési szabályok, nem alkalmasak a digitális gazdaság sajátosságainak kezelésére. Ezek az eszközök ugyanis nem rögzítik kellően az algoritmusok működését, az adatkezelési gyakorlatokat vagy a platformok döntéshozatali folyamatait. A végrehajtást tovább nehezítik a joghatósági kérdések, hiszen a digitális platformok többsége magánkézben lévő, transznacionális vállalat, amelynek tevékenysége nem feltétlenül minősül olyan „tagállami intézkedésnek”, amelyre a WTO-jog hatálya kiterjedne. Ez jelentős elszámoltathatósági hiányt eredményez, hiszen a WTO elsősorban a kormányok lépéseit vizsgálja, nem pedig a globális vállalatok belső működését. [30]

Mivel jelenleg hiányoznak azok a mechanizmusok, amelyek köteleznék a platformokat algoritmusaik vagy adatkezelési gyakorlataik érdemi feltárására, a vitarendező testületek számára nehézkessé válik a kellően megalapozott döntések meghozatala. A helyzetet tovább súlyosbítja a Fellebbviteli Testület működésének meggyengülése, amely kétségeket ébreszt azzal kapcsolatban, hogy a WTO képes-e hatékonyan rendezni a technológiailag rendkívül összetett digitalizációs ügyeket. A szervezet hitelességének és működőképességének fenntartásához elengedhetetlen lenne bizonyos reformok megfontolása. Ilyenek lehetnek a digitális kereskedelemmel kapcsolatos állami intézkedések nagyobb átláthatóságát biztosító szabályok, a technológiai kérdésekben jártas szakértői bizottságok létrehozása, valamint az együttműködés erősítése a tagállami szabályozó hatóságokkal, amelyek az algoritmikus felügyeletet és az adatkezelést saját joghatóságuk alatt kontrollálják. E lépések hiányában a digitális kereskedelemhez kapcsolódó normák érvényesítése töredezetté és kiszámíthatatlanná válhat, ami gyengíti a multilaterális kereskedelmi rendszer iránti bizalmat és a szabályoknak való megfelelést. Még ha a WTO-jogszabályok értelmezése alkalmazkodik is a digitális korszak kihívásaihoz, azok gyakorlati végrehajtása továbbra is jelentős nehézségekbe ütközik az átláthatatlan algoritmusok és a határokon átívelő platformtevékenység miatt. A digitális kereskedelmi viták megfelelő átláthatósága, elszámoltathatósága és nyomon követhetősége új intézményi megoldásokat tesz szükségessé. [31]

Új megoldások

Ubaid Ur Rehman tanulmányában részletesen foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy milyen új reformmegoldásokkal lehetne megoldani ezt a problémakört.

A digitális kereskedelmi vitákat a szerző nem tartja megfelelően átláthatónak, hiányolja az elszámoltathatóságot és nyomon követhetőséget. Megállapítása szerint a hagyományos WTO-vitaeljárásokkal ezek a hiányosságok nem biztosíthatók maradéktalanul, mivel a platformok mű-

ködését és az adat- vagy algoritmus-alapú intézkedéseket a jelenlegi szabályrendszer nem fedi le egyértelműen. A szakirodalom rámutat, hogy a digitális vitákban gyakran olyan technikai és adatjellegű kérdések merülnek fel, amelyek túllépnek a klasszikus kereskedelmi korlátozások értelmezési tartományán, miközben a jelenlegi eljárások nem nyújtanak megfelelő hozzáférést a releváns technikai információkhoz. Ennek eredményeként a gyakorlatban nehezebben biztosítható, hogy az egyes intézkedések valóban átláthatóak legyenek, illetve, hogy a vitában érintett felek elszámoltathatók legyenek döntéseikért. A problémák kezelése érdekében több javaslatot is felvet. Egyrészt szükség van a WTO-n belül kiterjesztett átláthatósági követelményekre, amelyek az adat- és algoritmus-alapú szabályozási gyakorlatokra is vonatkoznak, ideértve a kötelező jelentéstételt és információszolgáltatást. Másrészt indokolt olyan szakosodott technikai szakértői panelek létrehozása, amelyek nem kizárólag jogi, hanem technológiai, adat- és algoritmusismerettel is rendelkeznek, ezáltal képesek megfelelően értékelni a digitális intézkedések hatását. Harmadrészt a WTO-nak erősítenie kell együttműködését más nemzetközi és regionális szervezetekkel, amelyeken keresztül biztosítható a releváns technikai adatokhoz való hozzáférés, és amelyek támogatást nyújthatnak a vita rendezésében. Ezek az intézményi megoldások összességében hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a digitális kereskedelmi viták átláthatóbbá, elszámoltathatóbbá és nyomon követhetőbbé váljanak, és ne maradjanak a jelenlegi eljárások korlátai miatt jogi hiátusok vagy technikai hézagok. [32]

Összegzés

A dolgozat rámutat arra, hogy a Big Tech vállalatok piactorzító hatása elsősorban a hálózati hatások, az extrém méretgazdaságosság, az adatmonopóliumok és a platformizáció együtteséből fakadnak, amelyek belépési korlátokat emelnek és lock-in helyzetet teremtenek a felhasználók és üzleti szereplők számára. Kapuóri pozíciójuk révén ezek a platformok nem pusztán közvetítik a piaci tranzakciókat, hanem érdemben befolyásolják a hozzáférési feltételeket, a rangsorolási algoritmusokat, az árképzést és a versenytársak mozgásterét, ami a „győztes mindent visz” logika intézményesüléséhez vezet. A Világgazdasági Szervezet jelenlegi szabályai, bár részben alkalmazhatók a digitális szolgáltatásokra és adatvezérelt üzleti modellekre, de strukturálisan nem a digitális korszakra készültek, ezért sem a platformok hibrid szerepét, sem az adatokhoz és algoritmusokhoz kötődő új típusú piaci torzulásokat nem kezelik kielégítően. A digitális gazdaság kihívásai, így az algoritmikus árazás, az adatáramlások szabályozása, a digitális monopóliumok és az állami támogatások új formái, a tagállamok közötti mély érdek- és modellkülönbségekkel párosulva magyarázzák, miért nem jött létre mindeddig átfogó, többoldalú WTO-keretrendszer a digitális kereskedelemre. A dolgozat mellett érvel, hogy a WTO relevanciájának fenntartása érdekében egyrészt a meglévő normák funkcionális újraértelmezésére, másrészt olyan kiegészítő szabályokra és intézményi innovációkra van szükség, amelyek kifejezetten a platformgazdaság kapuóri struktúráiból eredő torzulásokat célozzák.

Felhasznált irodalom

Bacchus, J. (2024). *The Digital Decide: How to Agree on WTO Rules for Digital Trade*. Centre for International Governance Innovation, Waterloo. Elérhető: <https://www.cigionline.org/static/documents/TheDigitalDecide-Bacchus.pdf> (Utolsó letöltés ideje: 2025. november 24.)

Birch, K. & Bronson, K. (2022). Big Tech. *Science as Culture*, 31(1) <https://doi.org/10.1080/09505431.2022.2036118>

Maka, Zs. (2022). A versenyjog és a tech óriások küzdelme a digitális platformgazdaságban – A digitális piacokról szóló rendelettervezet (DMA) törekvései és fejleményei. *Fontes Iuris*, 2022(1)

Mariniello, M. & Anderson, J. (2021). *Regulating Big Tech: The Digital Markets Act*. Bruegel Elérhető: <https://www.bruegel.org/blog-post/regulating-big-tech-digital-markets-act> (Utolsó letöltés ideje: 2025. november 24.)

Pogátsa, Z. (2022). *A globális elit*. Budapest: Kossuth Kiadó

Rehman, U. U. (2025). Reinterpreting WTO Rules in the Algorithmic Age: AI, Digital Platforms, and the Future of Trade Law. *The Critical Review of Social Sciences Studies*, 3(3), <https://doi.org/10.59075/rj4wy963>

Felhasznált jogforrás

World Trade Organization. (1994). General Agreement on Trade in Services (GATS), Part II, Article XXVIII. In *The legal texts: The results of the Uruguay Round of multilateral trade negotiations*. Geneva: WTO.

Jegyzetek

[1] Birch, K. & Bronson, K. (2022): Big Tech. *Science as Culture*, 31(1), 1.p.

[2] Birch & Bronson (2022.). 2. p.

[3] Pogátsa, Z. (2022): *A globális elit*. Budapest: Kossuth Kiadó, 28 – 33. pp.

[4] Birch & Bronson (2022)1. p.

[5] Maka (2022). 38-39. pp.

[6] Birch & Bronson (2022). 4. p.

[7] Maka (2022). 38-39. pp.

[8] Mariniello, M. & Anderson, J. (2021). *Regulating Big Tech: The Digital Markets Act*. Bruegel <https://www.bruegel.org/blog-post/regulating-big-tech-digital-markets-act> (Utolsó letöltés ideje: 2025. november 24.)

- [9] Bacchus, J. (2024). *The Digital Decide: How to Agree on WTO Rules for Digital Trade*. Centre for International Governance Innovation. <https://www.cigionline.org/static/documents/TheDigitalDecide-Bacchus.pdf> (Utolsó letöltés ideje: 2025. november 24.)
- [10] World Trade Organization (1994). General Agreement on Trade in Services (GATS). In: The legal texts: [The results of the Uruguay Round of Multilateral Trade Negotiations](#). Geneva: WTO, I. rész I. cikk Alkalmazási kör és meghatározások
- [11] Ibid. I. rész I.cikk
- [12] Ibid. II.rész II.cikk
- [13] Ibid. II.rész VIII.cikk
- [14] Ibid. IX.cikk
- [15] Ibid. III.rész XVI. cikk
- [16] Ibid. III.rész XVII. Cikk
- [17] Rehman, U. U. (2025). Reinterpreting WTO Rules in the Algorithmic Age: AI, Digital Platforms, and the Future of Trade Law. *The Critical Review of Social Sciences Studies*, 3(3), 2467. pp
- [18] Rehman (2025). 2468.p.
- [19] Ibid. 2469 – 2470. pp.
- [20] Ibid. 2472-2473 pp.
- [21] Ibid. 2473 p.
- [22] Ibid. 2470 p.
- [23] Ibid. 24769 p.
- [24] Ibid. 2470 p.
- [25] Ibid. 2470-2471 pp.
- [26] Ibid. 2471 p.
- [27] Ibid. 2472 p.
- [28] Ibid. 2472 p.
- [29] Ibid. 2472 p.
- [30] Ibid. 2473-2474. pp.
- [31] Ibid. 2473-2474. pp.
- [32] Ibid. 2473-2475. pp.